

УДК 371.1.33

ДО ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Ваколя Тетяна Іванівна

м.Мукачеве

У статті розглядається проблема переходу до компетентнісного підходу в навчанні. Здійснено аналіз досліджень, які розкривають зміст професійної компетентності педагога, зокрема, вчителя початкової школи. Представлено результати досліджень, що обґрунтовують різні підходи до визначення сутності даного інтегрованого поняття. Висвітлено стан проблеми в педагогічній теорії і практиці. Обґрунтовано структуру професійної компетентності вчителя початкової школи як важливої складової його професіоналізму.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, професійна компетентність, вчитель початкової школи.

В умовах інтеграції України у світовий освітній простір та постійного вдосконалення національної системи освіти значна увага науковців і педагогів-практиків приділяється проблемі формування професійної компетентності особистості. Актуальність дослідження обумовлена соціальною потребою суспільства у фахівцях, компетентних виконувати свої професійні обов'язки на високому науково-педагогічному рівні.

Одним із основних напрямів реформування сучасної системи освіти в Україні вважаємо вдосконалення рівня професійної компетентності педагогів. Важливо зауважити, що в сучасних умовах реформування освіти радикально змінюється статус учителя, його освітні функції, відповідно зростають і вимоги до його професійної компетентності та рівня професіоналізму. Саме від професійної компетентності вчителя залежить формування ключових компетентностей учнів, їх конкурентоздатності та спроможності увійти у світовий глобальний простір.

Останнім часом питання професійної компетентності педагогічних працівників перебуває в центрі уваги дослід-

ників. Означеній проблемі присвячені наукові дослідження у галузі філософії освіти (В.Андрущенко, Б.Гершунський, І.Зязюн, В.Кремень та ін.); професійної підготовки фахівців у вищій школі (А.Алексюк, Б.Андрієвський, С.Гончаренко, Л.Пермінова, В.Семиченко); теорії компетентнісного підходу до навчання (В.Байденко, Є.Зеєр, І.Зимня, Н.Кузьміна, А.Маркова, Л.Мітіна, О.Овчарук, О.Пометун та ін.).

Метою статті є дослідження підходів щодо визначення дефініції «професійна компетентність педагога», обґрунтування структури професійної компетентності вчителя початкової школи як важливої складової його професіоналізму.

В умовах інтенсивного «старіння» інформації традиційна передача знань стає принципово недоцільною. Стає аксіомою не тільки здатність до набуття знань, а й готовність використовувати їх на практиці, у процесі виконання професійних функцій.

Розв'язання вказаної проблеми пов'язується з реалізацією компетентнісного підходу до навчання, тобто спрямованістю педагогічного процесу на формування ключових (базових) і предметних компетентностей людини, які розглядаються як інтегрована характеристика особистості. Це вимагає подолання традиційних, когнітивних орієнтирів, вимагає оновлення змісту, методів і технологій навчання, активізації внутрішніх потенційних можливостей людини. Саме компетентнісний підхід забезпечує формування професійної компетентності як інтегрованого багаторівневого утворення у цілісній професійній структурі особистості вчителя початкової школи, спрямовується на досягнення поставленої мети, є показником сформованості професійно необхідних знань, умінь, навичок, якостей, цінностей і практичного досвіду самостійної та пошуково-дослідної роботи.

У сучасній науково-педагогічній літературі поглиблюються дискусії з приводу трактування професійної компе-

тентності як педагогічної категорії. Визначимося з науковими підходами до розуміння професійної компетентності педагога взагалі та вчителя початкових класів зокрема.

Вчені визначають професійну компетентність як певний психічний стан, що дозволяє діяти самостійно й відповідально, як володіння людиною уміннями виконувати визначені професійні функції (А.Маркова); як професійну готовність та здатність суб'єкту праці до виконання задач і обов'язків щоденної діяльності (К.Абульханова); як наявність спеціальної освіти, глибокої загальної й спеціальної ерудиції, постійне підвищення власної науково-професійної підготовки (В.Заєкин, А.Чернишова). На думку науковців, показниками професійної компетентності є загальна сукупність об'єктивно необхідних знань, умінь та навичок; уміння правильно їх застосувати під час виконання своїх функцій; знання й прогнозування можливих наслідків певних дій; результат праці людини; практичний досвід; критичність мислення тощо.

Дослідник В.Адольф стверджує, що «професійна компетентність – це складне утворення, що вміщує комплекс знань, умінь, властивостей і якостей особистості, що забезпечують варіативність, оптимальність та ефективність побудови навчально-виховного процесу» [1, с.118].

Близьким до такого тлумачення професійної компетентності є визначення науковця В.Весніна, який окреслює професійну компетентність як здатність працівника якісно й безпомилково виконувати свої функції як у звичайних, так і в екстремальних умовах, успішно опановувати нові знання й швидко адаптуватися до змінних умов [3, с.59].

Так, на думку В.Сластьоніна, І.Саєва, А.Мищенко, Є.Шиянова, професійна компетентність педагога виражає «єдність його теоретичної й практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності і характеризує його професіоналізм», при цьому основу структури компетентності учителя складають чисельні педагогічні вміння, що характеризують цю готовність [9].

У свою чергу В.Маслов під професійною компетентністю вбачає готовність якісно виконувати свої посадові обов'язки на рівні світових вимог, що гарантує достатню ефективність фахової і громадської діяльності особистості [7].

З точки зору С.Іванової, професійна компетентність – це здатність фахівця від моменту початку своєї професійної діяльності на рівні визначеного державою певного стандарту відповідати суспільним вимогам професії шляхом ефектної професійної діяльності та демонструвати належні особисті якості, мобілізуючи для цього відповідні знання, вміння, навички, емоції, ґрунтуючись на власній внутрішній мотивації, ставленнях, моральних і етичних цінностях та досвіді, усвідомлюючи обмеження у своїх знаннях і вміннях та акумулюючи інші ресурси для їх компенсації [5, с.110].

Ґрунтовний аналіз сутності професійної компетентності вчителя подано у дослідженні В.Синенка. Він стверджує, що слід розрізняти професійну підготовку фахівця та його професійну компетентність. Перше поняття відбиває процес оволодіння необхідними знаннями й навичками, а друге – результат цього процесу, якісну характеристику. Компетентність – це ще й деяка перспектива, що тією чи іншою мірою доступна фахівцю через його індивідуальні можливості й різні об'єктивні фактори. Найбільш суттєвою ознакою досліджень В.Синенка є трактування поняття «професійна компетентність вчителя» як інтегрування відповідного рівня професійних знань, умінь і навичок педагога, його особистісних якостей, що виявляються в результаті діяльності (рівень вихованості й освіченості учнів). Ми погоджуємося із думкою дослідника, який визначає критерії

професіоналізму вчителя: глибокі професійні знання й теоретичні уміння, комплекс практичних умінь і навичок, уміло застосованих на практиці у процесі підготовки підростаючого покоління до життя.

З позиції Н.Пов'якель, професійна компетентність розуміється як інтегральна характеристика готовності людини до успішного розв'язання професійних завдань і своїх професійних обов'язків. Звідси професійна компетентність є основним складником і вирішальним чинником, що забезпечує успішність реалізації соціальних та професійних функцій фахівця.

У свою чергу, Н.Кузьміна визначає професійну компетентність педагога як його обізнаність, як властивість особистості, що дозволяє продуктивно вирішувати навчально-виховні завдання, спрямовані на формування особистості іншої людини.

Користуючись терміном «професійно-педагогічна компетентність», С.Молчанов характеризує її як обсяг компетенцій, коло повноважень у сфері професійно-педагогічної діяльності, тобто розглядає компетентність як системне поняття, а компетенції – як його складову частину. Професійну компетентність учений трактує як коло питань, у яких суб'єкт наділений пізнаннями, досвідом і сукупність яких відтворює соціально-професійний статус та професійну кваліфікацію, а також деякі особистісні, індивідуальні особливості (здібності) й якості, що забезпечують можливість реалізації певної професійної діяльності.

На основі аналізу наукових джерел, вивчення практичного досвіду роботи педагогічних працівників, вимог до їх професійної майстерності, сформулюємо власне визначення поняття «професійна компетентність учителя початкових класів». Професійна компетентність учителя початкових класів – це інтегративна властивість особистості, що володіє комплексом професійно значущих для вчителя якостей, має високий рівень науково-теоретичної й практичної підготовки до творчої педагогічної діяльності та ефективної взаємодії з учнями в процесі педагогічної співпраці на основі впровадження сучасних технологій для досягнення високих результатів.

Вітчизняні дослідники В.Олійник, Я.Болюбаш, Л.Даниленко, І.Єрмаков, С.Клепко вважають, що професійна компетентність педагога є інтегральною якістю особистості, що має свою структуру, яка дає змогу фахівцеві найбільш ефективним способом здійснювати свою діяльність, а також сприяє його саморозвитку і самовдосконаленню як у системі підвищення кваліфікації, так і в процесі самоосвітньої роботи.

А.Орлов у теорії та практиці професійної діяльності вчителя виділяє основні компоненти професійно-педагогічної компетентності: етичні установки вчителя, систему психолого-педагогічних знань, систему знань в області предмета, який викладається, загальну ерудицію, засоби розумових і практичних дій, професійно-особистісні якості [2, с.12].

У структурі професійної компетентності педагога О.Драгайцев виділяє суб'єктний, об'єктний та предметний компоненти. Суб'єктний компонент визначає якісну своєрідність фахівця як суб'єкта, що може ставити цілі й досягати їх, розвиватися, здійснювати професійну самодіагностику, самооцінку і самоаналіз, а також діагностику, зміни, оцінку і аналіз професійної діяльності та її результатів. Об'єктний компонент характеризує процес створення спеціалістом системи професійної діяльності та забезпечення її функціонування на усіх етапах руху від поставленої задачі до її втілення у досягнутому результаті.

Предметний компонент складає продукт спільної діяльності педагога й учнів [4, с.26].

Л.Карпова вважає, що структурними компонентами професійної компетентності є три сфери: мотиваційна (мотиви, настанови, орієнтації, спрямованість), яка забезпечує сформованість загальнокультурної, особистісно-мотиваційної та соціальної компетентності; предметно-практична (операційно-технологічна), що сприяє розвитку певних підвидів професійної компетентності: методологічної, практично-діяльній, дидактико-методичній, спеціально-наукової, економіко-правової, екологічної, інформаційної, управлінської, комунікативної; сферу саморегуляції, що розвиває психологічну компетентність та аутокомпетентність [6, с.10].

Дослідниця І.Онищенко досить вдало, на нашу думку, обґрунтовує основні компоненти професійної компетентності вчителя початкової школи, зокрема авторка виокремлює:

1) мотиваційний компонент – забезпечує позитивну мотивацію учителя до прояву і розвитку професійно-педагогічної компетентності, що виражається в інтересі до педагогічної діяльності, бажанні працювати, потребі у самоосвіті, саморозвитку;

2) змістовий компонент – охоплює такі елементи компетентності, як володіння науковими професійно-педагогічними знаннями (психолого-педагогічними, методичними, спеціальними, загальноосвітніми, управлінськими, інформаційно-технологічними), здатність педагогічно мислити на основі системи знань та досвіду пізнавальної діяльності;

3) операційно-діяльнісний компонент – охоплює уміння практично вирішувати педагогічні завдання, фаховий досвід, творчі здібності, володіння педагогічними технологіями та педагогічним менеджментом, фахове мислення;

4) особистісний компонент – представлений такими особистісними та професійно важливими якостями особистості, як любов до дітей, доброта, альтруїзм, емпатійність, толерантність, комунікабельність, активність, самостійність, ініціативність, креативність, гнучкість мислення;

Література та джерела

1. Адольф В.А. Профессиональная компетентность современного учителя: монография / Красноярский Гос. университет / В.А.Адольф. – Красноярск: КрГУ, 1998. – 286 с.
2. Біаніс-Трофименко К.Б. Підвищення професійної компетентності педагога / К.Б.Біаніс-Трофименко, Г.В.Лісовенко. – Х.: Вид. група «Основа», 2007. – 176 с.
3. Веснин В.Р. Практический менеджмент персонала: Пособие по кадровой работе / В.Р.Веснин. – М.: Юрист, 1998. – 96 с.
4. Драгайцев О.І. Складові професійної компетентності майбутнього вчителя в світлі компетентнісного підходу в освіті / О.І.Драгайцев // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. – 2008. – Вип. 145 – С.25-28
5. Іванова С.В. Функціональний підхід до визначення професійної компетентності вчителя біології та організація її вдосконалення в закладі післядипломної освіти / С.В.Іванова // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2008. – Вип. 42. – С.106-110
6. Карпова Л.Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Лариса Георгіївна Карпова. – Харків, 2004. – 27 с.
7. Маслов В.І. Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами: Навч. посібн. / В.І.Маслов. – Тернопіль: Астон, 2007. – 150с.
8. Онищенко І. Модель формування фахової компетентності майбутнього вчителя початкових класів / Ірина Онищенко // Навчання і виховання обдарованої особистості: теорія та практика. – 2012. – № 8. – С.94-101
9. Педагогика: учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, А.И.Мищенко, Е.Н.Шиянов. – М.: Школа-Пресс, 1998. – 512 с.

В статті розглядається проблема переходу до компетентнісного підходу в освіті. Здійснено аналіз досліджень, що розкривають зміст професійної компетентності педагога, зокрема, вчителя початкової школи. Представлено результати досліджень, що обґрунтовують різні підходи до визначення даного інтегрованого поняття. Отражено стан проблеми в педагогічній теорії та практиці. Обґрунтовано структуру професійної компетентності вчителя початкової школи як важливої складової її професіоналізму.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, професійна компетентність, вчитель початкової школи.

The problem of transition to competence-based approach in education has been considered. The analysis of studies has been conducted revealing the content of the professional competence of a teacher, particularly a primary school teacher. The results of studies that justify different approaches to defining the essence of an integrated concept have been provided. The issues in educational theory and practice have been mentioned. The structure of professional competence of teachers of elementary school as an important part of professionalism has been grounded.

Key words: competence approach, competence, professional competence, teacher.